

KASZÁS DÓRA

Nemzetközi Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Kajtár Gábor egyetemi tanár, dékánhelyettes

DOI: <https://doi.org/10.56966/2024.25.Kaszas>

AZ ÁTFOGÓ ATOMCSEND SZERZŐDÉS ÉS A SZERZŐDÉSEK JOGÁRÓL SZÓLÓ BÉCSI EGYEZMÉNY 18. CIKKE

Bevezetés

Oroszország 2023 novemberében visszavonta ratifikációját az Átfogó Atomcsend Szerződésből (a továbbiakban: CTBT). A nemzetközi biztonságpolitikai és fegyverzet-ellenőrzési közegben nagy port kavart lépés kapcsán a dolgozat igyekszik nemzetközi közjogi, azon belül is a szerződések joga szempontjából vizsgálni a lépést, valamint hozzájárulni szerződések jogáról szóló Bécsi Egyezmény (a továbbiakban: VCLT) 18. Cikkének tanulmányozásához normatív multilaterális egyezmények szempontjából. Amellett, hogy komoly súlya van a lépésnek a nemzetközi fegyverzet-ellenőrzési rezsimbe vetett bizalom csökkenése miatt, az alábbiakban a döntés nemzetközi jogi környezetét vizsgálom. Fókuszom kifejezetten a CTBT-ből eredő szerződéses kötelezettség, a dolgozat nem terjed ki annak vizsgálatára, hogy a nukleáris kísérleti robbantások moratóriuma szokásjoggá szilárdult-e, illetve biztonságpolitikai, non-proliferációs elemzés sem képezi a dolgozat tárgyát.

Az alábbiakban áttekintem a CTBT szerződéses jogi helyzetét, különös tekintettel a hatálybalépés feltételeire, valamint a ratifikáció visszavonásának intézményére.

A második részben a hatályba nem lépett nemzetközi szerződés jogkövetkezményeit vizsgálom a VCLT 18. Cikk alapján, figyelemmel az átmeneti kötelezettség megszűnésének eseteire, valamint annak szokásjogi hátterére.

A harmadik részben a kötelezettség mibenlétének vizsgálatával foglalkozó irodalom és bírósági esetek áttekintését követően a leginkább érintett tagállamok nyilatkozatait és gyakorlatát vizsgálom a nukleáris kísérleti robbantások tekintetében.

I. Az Átfogó Atomcsend Szerződés

Az Átfogó Atomcsend Szerződés (*Comprehensive Nuclear-Test-Ban-Treaty*, CTBT) szövegét 1996. szeptember 10-én fogadta el az ENSZ Közgyűlés A/RES/50/245 számú határozatában, ezt követően a letéteményes ENSZ Főtitkár megnyitotta aláírásra 1996. szeptember 24-én. A

Szerződés a nukleáris leszerelést és a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozását célul kitűző globális rendszer egyik alappillére.

A nukleáris kísérleti robbantások tilalmával a Szerződés lezárta a hidegháború idején kialakult nukleáris fegyverkezési versenyt kísérő korlátlan nukleáris kísérleti robbantások korát. A Szerződés aláírásra megnyitásáig több mint 2000 nukleáris tesztet végeztek, azóta összesen 10 alkalommal került sor erre, és a 21. században csupán egyetlen ország, Észak-Korea végzett kísérleti robbantást.¹ Így annak ellenére, hogy még nem lépett hatályba, a Szerződés jelentős hatással bír.

1. Hatálybalépés

A szerződés legitimitásának és hitelének megőrzése érdekében különlegesen szigorú hatálybalépési feltételeket állapítottak meg. A szerződés 2. melléklete (Annex II) tartalmazza annak a 44 államnak a felsorolását, amelyek ratifikációja szükséges a szerződés hatályba lépéséhez. Az NPT szerinti 5 *de jure* atom hatalom (Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia, Kína és Franciaország) mellett a *de facto* atomhatalmak (India, Pakisztán, Izrael), valamint Észak-Korea is szerepel a mellékletben.

A 2024. július 4-i állás szerint 187 aláírója van a Szerződésnek, amelyből 178 ratifikált is.² A hatályba lépéshez az alábbi 9 Annex II-es ország ratifikációja szükséges: Kína, Egyiptom, India, Irán, Izrael, Észak-Korea, Pakisztán, Oroszország, valamint az USA. Ebből India, Pakisztán és Észak-Korea alá sem írta a Szerződést. USA aláírta, de a mai napig nem ratifikálta, a Szenátus 2/3-ának támogatása lenne szükséges a nemzetközi egyezmények megerősítéséhez³.

A szerződés aláírói 1996-ban létrehozták az CTBT Szervezetének Előkészítő Bizottságát (Preparatory Committee, PrepCom), amely a Szerződés hatályba lépését készíti elő, technológiai előkészületeket tesz a Szerződés implementálásához, valamint teret ad a tagállamoknak rendszeres konzultációra.

Emellett a Szerződés XIV. cikke úgy rendelkezik, hogy *“amennyiben jelen Szerződés három évvel az aláírásra való megnyitás dátumát követően nem lép hatályba, a Letéteményes a ratifikációs okmányokat már letétbe helyezett Államok részvételével, ezen Államok többségének kérésére Konferenciát hív össze.”*⁴ A Konferencia megvizsgálja a hatályba lépéshez szükséges feltételek megvalósulásának mértékét, és megtárgyalja az ahhoz vezető következő lépéseket. Az ún. XIV. Cikkelyes konferenciát jelen gyakorlat szerint két évente rendezik meg New Yorkban. Ez a mechanizmus biztosítja, hogy a VCLT 18. Cikkében említett az *indokolatlan késedelem* esete ne következzen be a szerződés hatálybalépésének elmaradása kapcsán. Az aláíró, de Szerződést még nem ratifikáló államok megfigyelőként vehetnek részt a

¹ Arms Control Association, The Nuclear Testing Tally, <https://www.armscontrol.org/factsheets/nucleartesttally>

² Status of Signature and Ratification, <https://www.ctbto.org/our-mission/states-signatories>

³ Roberg, Jeffrey L., The importance of International Treaties: Is Ratification Necessary? World Affairs, Spring 2007, Vol. 169, No. 4 (Spring 2007) p181

⁴ CTBT 14. cikk

konferencián, azonos jogosítványokkal, mint az alá nem író államok, kormányközi szervezetek, ENSZ szakosított szervek és NGO-k képviselői.

2. Oroszország ratifikációjának visszavonása

A kötelező hatály elismerésének visszavonásáról nem rendelkezik a VCLT. Az ENSZ Főtitkár letéteményesi gyakorlatáról szóló összefoglalója alapján van gyakorlata a ratifikáció visszavonásának a többi tagállam tiltakozása, annak jogszerűsége kétségbevonása nélkül. Az ENSZ Főtitkár, mint letéteményes kitér arra a gyakorlatra is, amikor azért kerül sor a ratifikáció visszavonására az Egyezmény hatálybalépése előtt, hogy fenntartást tegyen az érintett állam, majd ismét elismerje a kötelező hatályt. Ez történt Görögország esetében a Nemzetközi Tengerészeti Szervezetről szóló Egyezménnyel, vagy Spanyolország esetében a Repülőgépek és Kedvtelési Célú Hajók Magáncélú Behozataláról szóló Vámegegyezmény kapcsán.⁵

Emellett a VCLT nem tiltja a felmondást, amelyre a konkrét szerződéses rendelkezések, azok hiányában pedig a Bécsi Egyezmény az irányadó. A CTBT kifejezetten rendelkezik a felmondás lehetőségéről.⁶ Logikusnak tűnő következtetés, hogy amennyiben már hatályba lépett szerződés esetében is van lehetőség azt felmondani, a még hatályba nem lépett szerződés ratifikációja visszavonásának sem lehet akadálya kellő indoklással. Ilyen esetben még a *pacta sunt servanda* nem állt be,⁷ csupán az aláírás és hatálybalépés közötti átmeneti kötelezettség. Az azt írásba foglaló VCLT 18. Cikk továbbá kifejezetten lehetővé teszi az aláírás visszavonását a szerződés hatályba lépése előtt. Ez a lépés komolyabb jogkövetkezményekkel jár, mint a ratifikáció visszavonása, mert az egyoldalú nyilatkozattal az érintett állam kivonja magát még az átmeneti kötelezettségek alól is. A ratifikáció visszavonása önmagában, az aláírás visszavonása nélkül azonban nem változtat a 18. Cikk szempontjából az állam szerződéses kötelezettségein. Fentiek alapján nem megállapítható, hogy a kötelező hatály elismerésének visszavonása a nemzetközi jogba ütközne.

Vlagyimir Putyin orosz elnök 2023. október 5-i nyilatkozatát követően az orosz parlament alsóháza⁸ elfogadta a CTBT ratifikálásáról szóló törvényt módosító javaslatot, majd a felsőház mind a 156 szenátorának szavazatával megerősítette azt⁹.

Oroszország az ENSZ Főtitkárhoz benyújtott jegyzékben adott hivatalos tájékoztatást a ratifikáció visszavonásáról, amelyet a letéteményes megküldött a részes feleknek, tájékoztatva őket a ratifikáció 2023. november 3-i hatályú visszavonásáról. A jegyzékben Oroszország megerősítette, hogy továbbra is a Szerződés aláírója marad, és részt vesz a szervezet előkészítő bizottságának (PrepCom) munkájában.¹⁰ Az azóta eltelt időszakban ennek megfelelő gyakorlatot tanúsított a szervezetben, aktív szereplője a PrepComnak, a két munkacsoportnak,

⁵ Summary Practice of the Secretary-General as Depository of Multilateral Treaties, UN Doc. ST/LEG/7/Rev.1. P.47

⁶ CTBT IX. Cikk 2.

⁷ Vö. VCLT 26. Cikk

⁸ <https://tass.com/politics/1692875>

⁹ <https://tass.com/politics/1696357>

¹⁰ <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2023/CN.463.2023-Eng.pdf>

amelyek verifikációs, illetve a szervezet igazgatásával foglalkozó kérdésekkel foglalkoznak. Értelmezésük szerint ezzel a lépéssel formálisan helyreállt az egyensúly az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország státusza között a szerződést tekintve, mert mindkét fél aláírója a megállapodásnak, de nem ratifikálta azt.

A nyilatkozat nyelvezetében és a ráutaló magatartásban hangsúlyozottan csupán a kötelező hatály elismerését vonta vissza, nem az aláírást, ezt az értelmezést osztja a letéteményes ENSZ Főtitkár, valamint a tagállamok is.

Gyakorlati jogkövetkezménye ennek az, hogy a Szerződés hatálybalépésén munkálkodó XIV. Cikkelyes konferencián, ami legközelebb 2025-ben esedékes – ha a jelenlegi helyzet marad fent –, a Szerződés értelmében Oroszország csupán megfigyelőként tud részt venni¹¹. Ezen kívül továbbra is köti Oroszországot a többi 186 aláíróval együtt a VCLT 18. cikke alapján a Szerződés hatálybalépéséig az átmeneti kötelezettség. A következőkben ezt a kötelezettséget fogom vizsgálni.

II. Átmeneti kötelezettség – A hatályba nem lépett nemzetközi szerződés jogkövetkezményei a Bécsi Egyezmény 18. Cikk alapján

A VCLT 18. Cikke rendelkezik a szerződés tárgyának és céljának a hatályba lépés előtti megghiúsításától való tartózkodás kötelezettségéről. A szerződés aláíróját mindaddig köti ez a tartózkodási kötelezettség, *“amíg nem válik nyilvánvalóvá az a szándéka, hogy a szerződésnek nem válik részesé”*. A szerződés kötelező hatályát már elismerő (ratifikált) felek számára *“mindaddig, amíg a szerződés hatályba nem lép, és feltéve, hogy e hatályba lépést indokolatlanul nem késleltetik”*.¹²

1. Kötelezettség megszűnésének két esete

1.1. A szerződést aláírt állam esete

A szerződés aláíróját mindaddig köti ez a tartózkodási kötelezettség, *“amíg nem válik nyilvánvalóvá az a szándéka, hogy a szerződésnek nem válik részesé”*. Fontos rögzíteni, hogy egy egyezmény aláírása nem keletkeztet állami kötelezettséget annak ratifikálására is.¹³

Nem határozza meg a Bécsi Egyezmény a formáját a szándék kinyilatkoztatásának. Immár klasszikussá vált példa a cselekményre az USA esete a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumával. 2002 májusában az USA visszavonta aláírását a Római Statútumról (ún. *unsigned*). A nyilatkozat formája a letéteményes ENSZ Főtitkárnak címzett levél volt, amelyben a kormányzat kijelentette, hogy nem kíván a szerződés részes felévé válni, és ennek megfelelően az USA-t semmilyen jogi kötelezettség nem terheli a korábbi aláírásából

¹¹ CTBT 14. Cikk

¹² VCLT 18. Cikk

¹³ Draft Convention on the Law of Treaties, American Journal of International Law, Volume 29 , Issue S2: Supplement. Research in International Law Part III & Index , 1935, pp. 657 - 665, továbbiakban Harvard Draft

fakadóan.¹⁴ A lépés előzménye, hogy az USA számos kétoldalú 98. Cikkes megállapodást kötött a Statútumot aláíró, vagy már részes felekkel, amelyek értelmében USA állampolgárok ICC joghatóság alá kerülését akadályozza meg az át nem adással.¹⁵ A nem-átadási megállapodásnak a Statútum aláírását követő megkötése az átmeneti kötelezettség megszegésének tekinthető, mert megakadályozza az aláírót abban, hogy a későbbiekben a Statútumból eredő kötelezettségének eleget tegyen. Ezt az értelmezést erősítette meg utóbb az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1336 (2003) sz. határozata is.¹⁶ Az USA-t aláírásának visszavonása felmentette ez alól a kötelezettség alól. Egyesek szerint ez az eset a példája annak, amikor az átmeneti kötelezettség a “visszájára sült el”, és felgyorsította az USA kivonulását a Római Statútumból.¹⁷

1.2. A szerződés kötelező hatályát elismert állam esete

A szerződés kötelező hatályát már elismert felek számára *“mindaddig, amíg a szerződés hatályba nem lép, és feltéve, hogy e hatályba lépést indokolatlanul nem késleltetik”*. Itt az indokolatlan késedelem fogalmának tisztázása szükséges az egyedi esetekben, figyelembe véve a szerződő felek számát, a szerződés tárgyának komplexitását, az azt körülvevő politikai vitákat, valamint, hogy mennyi időt vett igénybe kitérni a szöveget¹⁸.

A CTBT esetében ritka egyetértés mutatkozik a szakirodalomban, miszerint nem beszélhetünk indokolatlan késedelemről, figyelemmel a speciális hatálybaléptető rendelkezésekre az Annex II államok listázásával, valamint a kétévente, a hatálybalépés érdekében tett erőfeszítéseket kiértékelő, részes felek részvételével zajló XIV. Cikkelyes konferenciákra.¹⁹ Emellett ENSZ Leszerelési Bizottsága, majd a Közgyűlés minden évben elfogad egy határozatot a CTBT hatálybalépésének fontosságáról. 2023-ban egy átfogó, az atomfegyvermentes világ eléréséhez szükséges lépésekről szóló határozatot fogadtak el, ami szintén napirenden tartja a szerződés ratifikációjának ügyét. A közgyűlési határozat CTBT-re vonatkozó szakaszáról zajlott szavazás során Észak-Korea és India ellenezte a szöveget, emellett 8 állam tartózkodott, amelyek közül Egyiptom, Irán és Izrael Annex II állam.²⁰

2. A 18. Cikk szokásjogi tartalma

Figyelemmel arra, hogy számos, a nemzetközi kapcsolatok alakításában jelentős szereppel rendelkező állam nem részes fele a szerződésekről szóló Bécsi Egyezménynek, felvetődik a kérdés, mennyiben tekinthető a 18. Cikk tartalma szokásjogi eredetűnek. Bár a szövegezés

¹⁴ International Criminal Court: Letter to UN Secretary General Kofi Annan, 6 May, 2002, US Department of State Archive

¹⁵ Vö. Római Statútum 98. Cikk b)

¹⁶ CoE Res 1336 (2003) on the Threats to the International Criminal Court, 24 June 2003 9.

¹⁷ Gragl, Paul & Fitzmaurice, Malgosia: The Legal Character of Article 18 of the Vienna Convention on the Law of the Treaties, International and comparative Law Quarterly, vol 68, July 2019

¹⁸ Dörr, ‘Article 18’ in O Dörr and K Schmalenbach (eds): Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary (2nd edition, Oxford University Press 2018) para 26.

¹⁹ Gragl & Fitzmaurice (n17)

²⁰ UNGA Res. A/RES/78/40 Steps to building a common roadmap towards a world without nuclear weapons

során egymásnak ellentmondó értelmezések váltották egymást²¹, napjainkra egyetértés mutatkozik a nemzetközi közösségben arról, hogy a 18. Cikk nemzetközi szokásjogi normát tartalmaz.²²

Érdemes megemlíteni, hogy amikor az USA 2002-ben visszavonta az aláírását a Római Statútumról (“*unsigned*”), a letéteményes ENSZ Főtitkárt értesítő levélben úgy fogalmazott, nem áll szándékában a szerződés részesévé válni, ennek megfelelően nem keletkezett többé kötelezettségeket a 2000. december 31-i aláírás²³. Ez a szöveg a VCLT 18. Cikkét tükrözi, amelynek az USA nem részes fele (csak aláírta azt, de nem ratifikálta), az erre való hivatkozás tehát a rendelkezés szokásjogi mivolta implicit elismerésének tekinthető. Ezt erősíti meg, hogy az USA tisztában volt azzal, hogy a kétoldalú nem-átadási megállapodások megkötése ütközik a 18. Cikkben foglalt szokásjoggal, és az aláírás visszavonásával oldotta fel az ellentmondást.

A 18. Cikkkel foglalkozó doktori disszertációjában Rydberg megállapítja, hogy „*azok az államok, amelyek nem részesei a VCLT-nek, a VCLT 18. cikkében foglaltaknak megfelelő módon cselekednek, amelyet – vélhetően – nem tettek volna, ha a 18. cikk nem is minősülne nemzetközi szokásjogi szabálynak.*”²⁴

A CTBT hatálybalépése szempontjából releváns országok közül nem tagjai a Bécsi Egyezménynek Franciaország (aláírta és ratifikálta a CTBT-t), USA és Izrael (aláírták, de nem ratifikálták), valamint India, Pakisztán, Északkorea (alá sem írták a CTBT-t).

A fentiek alapján a CTBT az USA, Izrael és Franciaország tekintetében keletkezett átmeneti kötelezettséget, Indiát, Pakisztánt és Észak-Koreát értelemszerűen nem köti a tartózkodási kötelezettség. Oroszország részes fele a Bécsi Egyezménynek, és aláírója a CTBT-nek.

III. VCLT 18. Cikk értelmezése

A tartózkodási kötelezettség tartalmának azonosításához a szerződés tárgyának és céljának értelmezése szükséges, majd a megghiúsítás értékelése.

²¹ A 18. Cikk szövegezésének történeti áttekintése pl. Jan Klabbers összefoglalásában: *How to Defeat a Treaty's Object and Purpose Pending Entry into Force: Toward Manifest Intent*, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 34, Issue 2, March 2001 pp. 305-313 vagy Rydberg, Agnes Viktoria, *The Obligation not to Defeat the Object and Purpose of a Treaty in Light of Article 18 of the VCLT and New Developments*, PhD Thesis, Queen Mary University London, School of Law, January 2023

²² Asada, Mahasiko: *CTBT: Legal Questions Arising from its Non-Entry-Into-Force*, *Journal of Conflict & Security Law*, April 2002, Vol. 7. No.1. p99, Gragl & Fitzmaurice, p.705, Asada, Mahasiko: *Article 18 of the Vienna Convention on the Law of Treaties obligations and the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*, in *Disarmament Law - Reviving the Field*, ed by Dunworth, Treasa & Hood, Anna, Routledge, 2021 p 140. Palchetti, Paolo, 'Article 18 of the 1969 Vienna Convention: A Vague and Ineffective Obligation or a Useful Means for Strengthening Legal Cooperation?', in Enzo Cannizzaro (ed.), *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*, Oxford, 2011; online edn, Oxford Academic, 22 Sept. 2011)

²³ “the United States does not intend to become a party to the treaty. Accordingly, the United States has no legal obligations arising from its signature on December 31, 2000.” <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/9968.htm>

²⁴ Rydberg (n22)

1. A szerződés tárgya és célja

A nemzetközi szerződések értelmezésének általános szabályait tartalmazó VCLT 31. Cikk első szakasza szerint a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. A tárgy és cél értelmezéséhez ez a tautologikus fogalmazás limitált segítséget jelent. A szakirodalom az emberi jogi egyezményekhez fűzött fenntartásokkal kapcsolatban járta körül a szerződés tárgyának és céljának az értelmezését. Az átmeneti kötelezettség tartalmának vizsgálatához az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottság (International Law Commission, ILC) által kidolgozott irányelvet követem.

Az ILC a népirtás büntetékének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló ENSZ egyezményhez fűzött fenntartásokkal kapcsolatos ILC *Guide to Practice Reservations* munkája²⁵ során tekintette át a szerződések tárgyának és céljának a meghatározását érintő problémákat, álláspontot. A 3.1.6. számú irányelv a tárgy és cél meghatározásáról összegzi az ICJ gyakorlatából levonható következtetést, miszerint a cím, a preambulumban, *travaux préparatoires* figyelembevételével azonosítható a szerződés tárgya és célja, irányadók lehetnek továbbá a szerződés elfogadásának körülményei, az azt követő tagállami gyakorlat, valamint az átfogó keretrendszere.²⁶

2. Meghiúsítás küszöbe

Különböző teszteket dolgozott ki az irodalom annak megállapítására, hogy az adott cselekmény megvalósítja-e a szerződés tárgyának és céljának a meghiúsítását. Értelemszerűen nem minden szerződésbe ütköző cselekmény meríti ki a szerződés tárgyának és céljának a meghiúsítását, ez az egyezmény az aláírással történő, *de facto* hatálybalépését jelentené.

Ennek vizsgálatakor azonban célszerű megkülönböztetést tenni a *kontraktuális* természetű egyezmények és a jogalkotó, ún. *normatív* egyezmények között. Jan Klabbers úgy érvel, hogy szemben a tranzakcionális szerződésekkel, normatív nemzetközi szerződések esetén a 18. Cikkbe ütköző cselekmény nem meghiúsítja a szerződés tárgyát és célját, épp ellenkezőleg, annak bizonyítéka, hogy szükség van a szerződés hatálybalépésére²⁷. Olyan egyezmények esetében, amelyek a nemzetközi közösség, illetve egyének érdekeit védik – tipikusan emberi jogi egyezmények, fegyverzetkorlátozási megállapodások – a hagyományos tranzakciós logikára épülő szerződésekre szabott VCLT 18. Cikke nehezen értelmezhető.

2.1. Legitimate expectations test – jogos elvárások teszt

Ez utóbbiak esetében ugyanis még a szakirodalomban széles körben elfogadott jogos elvárások teszt (legitimate expectations test) sem működőképes. Ez a szubjektív, szándékot

²⁵ Report of the International Law Commission Fifty-ninth session (7 May-5 June and 9 July-10 August 2007), GAOR, 62nd session, Supplement No. 10. (A/62/10)
https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_62_10.pdf

²⁶ GAOR p. 78

²⁷ Klabbers (n22)

(rosszhiszeműséget) központba helyező vizsgálat helyett arra összpontosít, hogy a szerződő fél jogos bizalomvédelem mellett milyen magatartásra számíthat a többi szerződő fél részéről.²⁸

Klabbers idézi Robert Turner és Yoram Dinstein munkáit a fegyverzetkorlátozási, illetve vegyifegyver tilalmi egyezményekkel kapcsolatban²⁹. A Vegyifegyver Tilalmi Egyezmény kapcsán Yoram Dinstein arra a következtetésre jutott, hogy az átmeneti kötelezettség értelmében nem megengedett a vegyi fegyverek gyártása és felhalmozása *ütemének növelése*, azonban a 18. Cikk nem teremt kötelezettséget arra, hogy azzal teljes egészében felhagyjon. Turner a SALT II kapcsán az alapvető fairnesshez kapcsolja az átmeneti kötelezettséget. Klabbers szerint a szerzők annak vizsgálata helyett, hogy kinek a legitim elvárásait sérti az adott cselekmény, morális szempontból közelítik meg a kérdéses cselekményt, így nem valódi *legitimate expectations* tesztet folytatnak le.

2.2. Manifest intent test – kifejezett szándék teszt

Klabbers szerint a tesztek újraértelmezése szükséges jogalkotó, ún. “normatív” egyezmények esetében, figyelemmel arra, hogy az átmeneti kötelezettség kontraktuális jellegű szerződésekre szabott. Javaslat a *kifejezett szándék* vizsgálata. A teszt értelmében, ha a megállapodás hatálybalépéséig tartó időszakban egy cselekmény *indokolatlannak és elítélendőnek tűnik*, akkor feltételezhető, hogy kevésbé magasztos motivációk inspirálták, azaz morálisan problémás annak fényében, amit maga a megállapodás képvisel. Ez sérti az átmeneti kötelezettséget, függetlenül attól, hogy valaki jogos elvárásai valóban megghiúsultak-e, vagy ésszerűen kimondható, hogy megghiúsult, a rosszhiszeműség tényleges bizonyítása nélkül. Ez a teszt sem kevésbé elvont a korábbiakhoz képest, azonban multilaterális, normatív megállapodások esetén némileg könnyebben értelmezhető.

3. A VCLT 18. Cikk bírósági értelmezései

Bőséges bírósági gyakorlat nem támogatja meg a fenti elméleti tesztek. Az átmeneti kötelezettség sajátos jellegéből fakad, hogy a sértett tagállamoknak nem feltétlenül áll érdekében bíróság elé vinni az ügyet³⁰. Olyan esetben, amelyben az átmeneti kötelezettség sérelmét okozó fél hatálybalépés esetén részes féllé válik, kimutatható nyereség a többi tagállam oldalán, ha megállapítják a felelősséget az átmeneti kötelezettség sérelme miatt. Ha azonban csak aláíró fél követi el az átmeneti kötelezettség megszegést, az esetleges bírósági eljárás akár fel is gyorsíthatja azt a mérlegelési folyamatot, amelynek eredményeképpen a kötelezettség megszegője egyoldalú nyilatkozatával feloldozza magát a kötelezettség alól. Erre példa az USA 2002-es kilépése a Római Statútumból, ahol célszerűbbnek ítélte az USA az aláírás visszavonásával kilépni az ideiglenes kötelezettség hatálya alól, ezzel azonban további

²⁸ Klabbers, 314.

²⁹ Klabbers, 315.

³⁰ Palchetti

károkat okozva az ICC és a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekményekért való elszámoltathatóság ügyének.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az *Öcalan vs. Törökország* ügyben 2003. március 12-i ítéletében kitért arra, hogy a kiszabott halálbüntetés végre nem hajtása összhangban áll azzal, hogy Törökország aláírta az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Kiegészítő jegyzőkönyvét a halálbüntetés eltörléséről, és azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket aláíróként, de (akkor még) nem ratifikálóként a Bécsi Egyezmény 18. Cikkéből fakadóan vállalt.³¹ A Nagykamara ítéletében már nem hivatkozott a VCLT 18. Cikkére amikor vizsgálta a Kiegészítő Jegyzőkönyv státuszát és Törökország kötelezettségét.

Nemzeti bíróságok ítéletei felé fordulva megkerülhetetlen a *Megalidis v Törökország* ügy. 1928-ban, mielőtt még a Bécsi Egyezmény a 18. Cikkébe foglalta volna a szerződés tárgyának és céljának megghiúsításától való tartózkodási kötelezettséget, a Török-Görög Vegyes Törvényszék a Lausanne-i Egyezmény kapcsán foglalkozott a kötelezettség természetével. Az ügyet Morvay az 1966-os ILC tervezethez fűzött kommentárjában dolgozza fel.³² A lausanne-i békeszerződés rendelkezéseivel ellentétesen a török hatóságok lefoglalták egy görög állampolgár tulajdonát a szerződés aláírása és hatálybalépése közötti időszakban. A törvényszék megállapította, hogy már ebben az időszakban keletkezik a szerződő felek számára kötelezettség, hogy ne tegyenek semmit, amivel a szerződés tartalmának sérelmét okozná³³.

Az USA fent hivatkozott nem-átadási egyezményeivel kapcsolatban 2003-ban *Benin Legfelsőbb Bírósága* adott ki állásfoglalást³⁴ azt vizsgálva, hogy egy kétoldalú megállapodás Benin és az USA között az amerikai állampolgárok át nem adásáról a Római Statútum részes feleként összefér-e Benin kötelezettségeivel. A bíróság azt állapította meg, hogy az USA-val megkötendő ezirányú szerződés ellehetetlenítené a Római Statútum tárgyát és célját.

Egy chile-i bíróság is hivatkozott a 18. Cikkre, mikor egy erőszakos körülmények közötti eltűnés ügyében állapította meg, hogy az 1994-es erőszakos eltűnésekről szóló Amerika-Közi Egyezmény – amit Chile aláírt, de nem ratifikált – tárgyát és célját hiúsította volna meg, ha kegyelemben részesítik egy chilei polgár eltűnésének elkövetőit³⁵.

IV. Milyen cselekményekre terjed ki a VCLT 18. Cikk a CTBT tekintetében?

Mit jelent a CTBT-t tekintve a szerződés tárgyának és céljának megghiúsításától való tartózkodási kötelezettség? Nukleáris kísérleti robbantás végrehajtása megghiúsítaná-e a

³¹ ECHR, *Öcalan v. Turkey*, Judgment of 12 March 2003, para 185.

³² Werner Morvay: 'The Obligation of a State not to Frustrate the Object of a Treaty prior to its Entry into Force' (1967) 27 *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 451

³³ "déjà avec la signature d'un traité et avant sa mise en vigueur, il existe pour les parties contractantes une obligation de ne rien faire qui puisse nuire au traité en diminuant la portée de ses clauses" idézi Palchetti

³⁴ Legal Opinion on the Compatibility of the Bilateral Agreement Between the Governments of the United States and Benin with Article 98 of the Rome Statute of the International Criminal Court, Legal opinion, Case number 029-C; ILDC 844 (BJ 2003), Oxford Reports on International Law in Domestic Courts

³⁵ Palchetti, idézi Chile, Court of Appeals of Santiago, Miguel Angel Sandoval case, 5 January 2004

szerződés tárgyát és célját? Nem egyértelmű a rendelkezés, így teret ad a többféle versengő értelmezésnek az egyes szerződések, így az Atomsorompó Szerződés esetében is.

Az irodalom megosztott abban a kérdésben, hogy nukleáris robbantás végrehajtása meghiúsítaná-e az atomcsend szerződés tárgyát és célját. A szerző álláspontja szerint lehet amellet érvelni, hogy a Bécsi Egyezmény 18. Cikkébe ütközne nukleáris robbantás végzése, ezt a Turner és Dinstein által fegyverzetkorlátozási, illetve vegyifegyver egyezményre alkalmazott *jogos elvárások* teszt, valamint a Klebbers által javasolt *kifejezett szándék* teszt CTBT-re alkalmazása is alátámasztja.

Továbbá egyrészt a CTBT szövegszerű értelmezése alapján azonosított tárgya és célja, másrészt az évtizedek során az érintett államok gyakorlata és kifejezett nyilatkozatai is erre utalnak.

1. Értelmezés az ILC irányelv mentén: a Szerződés címe, preambuluma, szövege, szerkezete

A fent idézett ILC értelmezési segédlet 3.1.6. számú irányelve a tárgy és cél meghatározásáról elsősorban a cím, a preambulum, a *travaux préparatoires*, másodsorban a szerződés elfogadásának körülményei, az azt követő tagállami gyakorlat, valamint az átfogó keretrendszer szempontokat veszi figyelembe. Az Atomcsend szerződés beszédes címe mellett a Preambulum is kifejezetten rögzíti: hogy *“a nukleáris kísérletek beszüntetése elérésének legrövidebb útja egy egyetemes, nemzetközi, és hatékonyan ellenőrizhető átfogó atomcsend szerződésen keresztül vezet”*, ezzel a kísérletek beszüntetését jelölve meg a szerződés végső céljaként.

Továbbá az Atomcsend-szerződés jogalkotó, normatív egyezmény, melynek tárgyát és célját az I. cikk tartalmazza, mint alapvető kötelezettségeket. Eszerint:

“1. Valamennyi Részes Állam kötelezi magát, hogy nem végez semmiféle fegyverkísérleti nukleáris robbantást, illetve semmiféle más nukleáris robbantást, és megtilt, illetve megelőz minden ilyen nukleáris robbantást a joghatósága vagy ellenőrzése alatt álló bármely területen.

2. Továbbá valamennyi Részes Állam kötelezi magát, hogy tartózkodik mindenféle fegyverkísérleti nukleáris robbantás, illetve mindenféle más nukleáris robbantás előidézésétől, az arra való bátorítástól, illetve attól, hogy annak végrehajtásában bármilyen módon részt vegyen.”

2. Tagállami és multilaterális keretek között kiadott nyilatkozatok

További érvek szólnak amellet, hogy atomkísérlet végrehajtása beletartozik a szerződés fő céljának és tárgyának a meghiúsításába. A szerződés tárgyának és céljának meghiúsítását

jelentene több ország értelmezésében kísérleti atomrobbantás végrehajtása, Asada az USA, Japán és Málta példáit idézi.³⁶

USA nyilatkozatok

Az orosz ratifikáció visszavonása szempontjából különösen érdekes az amerikai álláspont, lévén ez az orosz érvrendszer alapja. Miután a Szenátus 1999. október 13-án elutasította a Szerződés ratifikációját, a Clinton kormány számos külügyminisztert levélben biztosított arról, hogy az USA a továbbiakban is a szerződés aláírójaként a rá vonatkozó kötelezettségeknek megfelelően fog eljárni³⁷. Az Albright levéllel összhangban a State Department rangidős tanácsadója sajtótájékoztatón is megerősítette azt a nézetet, miszerint a szerződés aláírójaként az államok kötelesek tartózkodni az olyan cselekményektől, amelyek megghiúsítják a szerződés tárgyát vagy célját, amely azt jelentheti, hogy már az aláírás jogi akadályt gördít a kísérleti atomrobbantásokkal szemben.³⁸

P5 közös nyilatkozat

A kérdés értelmezéséhez forrásként szolgálhat a P5 országok³⁹ által 2016. szeptember 15-én kiadott közös nyilatkozat, amely megerősítette a nukleáris fegyverek kísérleti robbantása, illetve bármilyen másmilyen atomrobbantás a moratóriumát CTBT hatályba lépéséig. A nyilatkozat⁴⁰ leszögezte, hogy bármiféle nukleáris robbantás megghiúsítaná a szerződés tárgyát és célját.

2310. sz. BT határozat

Ez utóbbi kijelentést szó szerint idézte a 2016. szeptember 23-án, ellenszavazat nélkül elfogadott 2310 sz. BT határozat⁴¹. Asada a Yomiuri Shinbunra hivatkozva felidézi⁴², hogy az Obama kormányzat szándéka eredetileg VII. fejezet alatti határozatként történő elfogadás lett volna, azonban belpolitikai és BT-n belüli nyomás hatására nem kötelező erejű határozatként fogadták el. Annak értelmezésére nézve, hogy egy BT határozat VII. fejezet alatt elfogadott, nemzetközi jogi kötőerővel bíró szöveg-e, az ICJ Namíbia-ügyben hozott tanácsadó véleményében megfogalmazott alapelvek az irányadóak⁴³. Ennek értelmében az, hogy a Biztonsági Tanács határozata ténylegesen kötelező erejű-e, azt annak nyelvezete, az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére való hivatkozás és a határozat elfogadásához vezető tanácskozáson

³⁶ Asada 2002

³⁷ “*Despite this setback, I want to assure you that the United States will continue to act in accordance with its obligations as a signatory under international law*” idézi Stephan G. Rademaker a Szenátus Külügyi Bizottsága előtti meghallgatáson: *The Administration’s Proposal for a UN Resolution on the Comprehensive Test Ban Treaty*, hearing before the Committee on Foreign Relations, Senate Hearing, 114-724, 114th Congress, 2nd Session, 7 September 2016: https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/090716_Transcript_The%20Administration%27s%20Proposal%20for%20a%20UN%20Resolution.pdf

³⁸ Idézi Asada, ‘Transcript: Foreign Press Center Briefing by John Holum on the Comprehensive Test Ban Treaty, 9 November 1999 in Asada 2021 p 137

³⁹ Kína, Franciaország, Oroszország, UK, USA

⁴⁰ Joint Statement on the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty by the Nuclear Nonproliferation Treaty Nuclear-Weapon States <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/09/261993.htm>

⁴¹ S/RES/2310, 23 September 2016, 14 igen és 1 tartózkodás

⁴² Asada 2021 p.138

⁴³ ICJ Namíbia-ügy para 114

elhangoztak segítségével lehet megállapítani.⁴⁴ Figyelembevételükkel egyértelműen megállapítható, hogy a 2310. sz. BT határozat nem az ENSZ Alapokmány VII. cikke alatt került elfogadásra.

Sem a nyilatkozatok, sem a BT határozat nem rendelkezik jogi kötőerővel, azonban a *de jure* atomhatalmak szándékának kifejezése erősíti azt az értelmezést, miszerint nukleáris kísérleti robbantás végrehajtása a VCLT 18. Cikkbeli kötelezettség megszegése lenne.

Összességében megállapítható, hogy a VCLT 18. Cikknek az Atomcsend-szerződésre vonatkozó tartalmával kapcsolatban helytálló az az érv, hogy a nukleáris kísérleti robbantás elvégzése kimeríti a VCLT 18. Cikk megszegését. A CTBT szöveg szerkezete és szövegszerű tartalma, valamint címe és preambuluma is ennek elkerülését a legfontosabb célként rögzíti. Az érintett tagállamok széles köre ráutaló magatartásával, valamint egyoldalú, illetve multilaterális keretekben kiadott nyilatkozatokban megerősíti ezt az értelmezést (BT).

Összegzés

Kedvezőtlen leszerelési környezetben jelentette be Oroszország, hogy visszavonja a kötelező hatály elismerését a CTBT-ből, hogy egyenlő helyzetbe kerüljenek a ratifikációt évtizedek óta halogató USA-val. A dolgozatban áttekintettem a lépés nemzetközi szerződések joga szempontjából releváns aspektusait.

Megállapítható, hogy Oroszország nem sértett nemzetközi jogot a kötelező hatály elismerésének visszavonásával. Azokat a feleket köti a VCLT 18. Cikke, amelyek nem nyilatkoznak egyértelműen arról, hogy elállnak a szerződésben részességtől. Oroszország kifejezetten ezzel ellentétes nyilatkozatokat tett és magatartást tanúsít, továbbra is köti az átmeneti tartózkodási kötelezettség a szerződés tárgyának és céljának megghiúsításától.

A szerződés tárgyát és célját és a megghiúsítást körül járó szakirodalom és limitált bírósági gyakorlat hozzásegített a VCLT 18. Cikk sajátosságainak megismeréséhez olyan normatív, multilaterális egyezmény esetében, mint a CTBT.

A VCLT 18. Cikk Atomcsend-szerződésre vonatkozó tartalmával kapcsolatban alátámasztható, hogy az átmeneti kötelezettség magában foglalja a kísérleti atomrobbantástól való tartózkodás kötelezettségét. Az CTBT szöveg szerkezete és szövegszerű tartalma, valamint címe és preambuluma is mint a legfontosabb célt rögzíti a kísérleti atomrobbantások elkerülését. Az érintett tagállamok széles köre ráutaló magatartásával, valamint egyoldalú, illetve multilaterális keretekben kiadott nyilatkozatokban megerősíti ezt az értelmezést, valamint a tesztek alapján is erre a következtetésre juthatunk.

Az orosz lépés következtében a CTBT még távolabb került a hatálybalépéstől, valamint változást jelent Oroszországra nézve a XIV. Cikkelyes konferencián való részvétel elvesztése. A Szerződés XIV. cikke értelmében azon csak ratifikáló felek vesznek részt, így a visszavonást

⁴⁴ Hárs András: Nemzetközi szervezetek határozatai. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) (2018) [21]

követően az oroszok csak megfigyelőként lehetnek jelen a kétévente megrendezésre kerülő konferencián. Ezen túlmenően nincsenek nemzetközi jogi következményei a kötelező hatály elismerését visszavonó nyilatkozatnak, a VCLT 18. Cikk szerinti kötelezettsége – annak minden értelmezési nehézségével és vitatott tartalmával – továbbra is fennáll.

Felhasznált irodalom

Nemzetközi szerződések

Bécsi Egyezmény a Szerződések Jogáról 1969

Átfogó Atomcsend Szerződés (Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty)

Esetek

Advisory Opinion on the Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia, -, International Court of Justice (ICJ), 21 June 1971

Chile, Court of Appeals of Santiago, Miguel Angel Sandoval case, 5 January 2004

Legal Opinion on the Compatibility of the Bilateral Agreement Between the Governments of the

Öcalan v. Turkey, ECHR, Judgment of 12 March 2003

United States and Benin with Article 98 of the Rome Statute of the International Criminal Court, Legal opinion, Case number 029-C; ILDC 844 (BJ 2003)

Könyvek

Disarmament Law – Reviving the Field, ed by Dunworth, Treasa & Hood, Anna, Routledge, 2021

Rydberg, Agnes Viktoria, The Obligation not to Defeat the Object and Purpose of a Treaty in Light of Article 18 of the VCLT and New Developments, PhD Thesis, Queen Mary University London, School of Law, January 2023

Fejezetek

Asada, Mahasiko: Article 18 of the Vienna Convention on the Law of Treaties obligations and the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty. In Disarmament Law – Reviving the Field, ed by Dunworth, Treasa & Hood, Anna, Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429436727-10>

O, Dörr, 'Article 18'. In O. Dörr and K. Schmalenbach (eds): Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary 2nd edition, Oxford University Press, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-662-55160-8>

Palchetti, Paolo: 'Article 18 of the 1969 Vienna Convention: A Vague and Ineffective Obligation or a Useful Means for Strengthening Legal Cooperation?' In Enzo Cannizzaro (ed.): *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*, Oxford, 2011; online edn, Oxford Academic, 22 Sept. 2011). DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199588916.003.0002>

Cikkek

Hárs, András: Nemzetközi szervezetek határozatai. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szervezetek-hatarozatai> (2018)

Klabbers, Jan: How to Defeat a Treaty's Object and Purpose Pending Entry into Force: Toward Manifest Intent, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 34, Issue 2, March 2001 pp. 283-331

Asada, Mahasiko: CTBT: Legal Questions Arising from its Non-Entry-Into-Force, *Journal of Conflict & Security Law*, April 2002, Vol. 7. No.1. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcsl/7.1.85>

Morvay, Werner: 'The Obligation of a State not to Frustrate the Object of a Treaty prior to its Entry into Force' (1967) *27 Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 451

Gragl, Paul & Fitzmaurice, Malgosia: The Legal Character of Article 18 of the Vienna Convention on the Law of the Treaties, *International and comparative Law Quarterly*, vol 68, July 2019. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589319000253>

Roberg, Jeffrey L.: The importance of International Treaties: Is Ratification Necessary? *World Affairs*, Spring 2007, Vol. 169, No. 4 (Spring 2007) pp 181-186. DOI: <https://doi.org/10.3200/WAFS.169.4.181-188>

ENSZ Dokumentumok

A/77/391 Report of the First Committee, Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty

Depositary Notification, Reference: C.N.463.2023.TREATIES-XXVI.4

Report of the International Law Commission Fifty-ninth session (7 May-5 June and 9 July-10 August 2007), GAOR, Sixty Second session, Supplement No. 10. (A/62/10)

S/RES/2310, 23 September 2016

Summary Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, UN Doc. ST/LEG/7/Rev.1. P.47

UNGA Res. A/RES/78/40 Steps to building a common roadmap towards a world without nuclear weapons

UNGA Res. A/RES77/94 Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty

Nyilatkozatok

The Administration's Proposal for a UN Resolution on the Comprehensive Test Ban Treaty, hearing before the Committee on Foreign Relations, Senate Hearing, 114-724, 114th Congress, 2nd Session, 7 September 2016

International Criminal Court: Letter to UN Secretary General Kofi Annan, 6 May, 2002, US Department of State Archive

Joint Statement on the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty by the Nuclear Nonproliferation Treaty Nuclear-Weapon States

Honlapok (letöltés: 2024. július 4.)

Arms Control Association, The Nuclear Testing Tally,
<https://www.armscontrol.org/factsheets/nucleartesttally>

Status of Signature and Ratification, <https://www.ctbto.org/our-mission/states-signatories>

State Duma passes law on withdrawal of CTBT ratification, 18 October, 2023,
<https://tass.com/politics/1692875>

Upper house of Russia's parliament votes to revoke ratification of Nuclear Test Ban Treaty,
25 Oct 2023, <https://tass.com/politics/1696357>

THE COMPREHENSIVE NUCLEAR-TEST-BAN TREATY AND THE ARTICLE 18 OF THE 1969 VIENNA CONVENTION ON THE LAW OF TREATIES

The article aims to contribute towards the discussion on the contractual obligations arising from CTBT to signatories in accordance with Article 18 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and Russia's withdrawal of ratification from the Treaty. After looking into the CTBT regime and its entry into force, the article turns towards the interim obligation of state signatories of international treaties and if this obligation is based on customary international law. The article argues that after Russia's withdrawal of ratification from the Comprehensive Test Ban Treaty in 2023 she remained a state signatory to the Treaty and still bound by the interim obligation.